

БЪЛГАРСКИ
ХЕЛЗИНСКИ
КОМИТЕТ

Отчет за дейностите на БХК през 2002 г.

Основни сфери на дейност

През 2002 година дейностите на Български хелзинкски комитет бяха фокусирани върху сферите на: защита правата на етническите малцинства, правата на бежанците, кандидатите за убежище и мигрантите, положението в местата за принудително задържане, правата на децата с умствени увреждания в държавни заведения, положението в психиатрични болници и социални домове за пълнолетни лица с умствени увреждания, свръхупотреба на сила от правоприлагащите органи, свобода на словото, достъпа до правосъдие. Правната програма на комитета осигуряваше представителство по стратегически дела при правозащитни нарушения и организираше обучение на юристи от Централна и Източна Европа. За генериране на обществено внимание към проблемите в правозащитната сфера се търсеше участие в печатните и електронните медии, организиране на конференции, както и издаване на списанията "Обектив" и "Бежанците днес и утре".

Нови проекти

Паралелно с вече оперираните проекти, през годината започна работа по няколко нови. На първо място трябва да се отбележат двата нови проекта по програмата за затворените институции, които продължиха присъствието на БХК в тази сфера след като приключи тригодишният проект в местата за лишаване от свобода - присъствие, което ще е още по-убедително през 2003 г. с дългосрочен и мащабен европейски проект, спечелен от БХК пред Европейската комисия. Ангажиментът на БХК към институциите за деца също продължи с проект, който обхваща и последния тип заведения за деца с увреждания - помощните училища за деца с диагноза лека умствена изостаналост. През годината стартира и втората фаза на проекта "Достъп до демокрация в Централна и Източна Европа", където се провеждаха юридически консултации на журналисти относно водени срещу тях дела за обида и клевета и се изнасяха лекции по свобода на словото. Започна и съвместен проект с Европейския център за правата на ромите за водене на стратегически съдебни дела срещу расова дискриминация, засягаща роми. Първите стъпки в десегрегацията на ромското образование бяха обект на изследване в друг нов проект, който посети шест града в България, за да види как тези проекти работят. Човешките права на мюсюлманите в България по закон и на практика са темата на друго изследване на БХК, стартирало през есента на 2002 година.

Партньорства

През изтеклата година немалко партньори от и извън България оказваха сътрудничество на БХК в нашата работа. Измежду партньорите от България, с които ние работихме в съвместни инициативи, могат да се изброят Българска медийна коалиция, Българска психиатрична асоциация, Български адвокати за правата на човека, Кеър България, Министерство на труда и социалната политика,

Междуетническа инициатива за човешки права, Министерство на вътрешните работи, Министерство на правосъдието, Национален център за социална рехабилитация, Партньори България, Проект "Права на човека", областни и общински служби за социално подпомагане към МТСП, Организация ДРОМ, Фондация "Български джендър изследвания", Фондация "Отворено общество" - София, Фондация "Програма достъп до информация", Фондация "Равен достъп", Фондация "Романи Бах", Фондация "Толерантност", Център за независим живот. От международните и чуждите партньори могат да се споменат Амнести интернешънъл, Артикъл 19, Европейски център за правата на ромите, Институт за конституционна и законодателна политика, ИНТЕРАЙТС, Международна хелзинкска федерация по правата на човека, Ромската програма за участие на Институт "Отворено общество", Ментал дисабилити адвокати център, Ментал дисабилити райтс интернешънъл, Полска хелзинкска фондация за правата на човека, Правна инициатива за публично право, Програма за наблюдение на присъединяването към Европейския съюз към Институт Отворено общество.

Публични изяви

В периода януари - декември 2002 г. БХК организира няколко публични мероприятия за представяне на находки по свои дейности, за обучаване, най-често по международни правни стандарти, или за провеждане на дискусии по правозащитни въпроси.

- **Конференция "Стационарната психиатрична помощ в България и правата на човека":** Конференцията се проведе на 18 януари 2002 г. в Агенция "София прес", където беше представена книгата на БХК по темата, заедно с 15-минутен документален филм за психиатрични заведения. Конференцията, която беше широко отразена в медиите, събра директорите на държавните психиатрични болници, държавни служители, чуждестранни изследователи и работещи в сферата неправителствени организации.
- **Пресконференция за годишния доклад за правата на човека в България през 2001 г.:** Традиционната пресконференция за представяне на годишния доклад за правата на човека се организира ежегодно след одобряване на доклада от Общото събрание на БХК. На тазгодишното представяне през март 2002 г. докладът беше представен пред медиите, като авторите допълнително говориха по проблеми в него чрез участия в телевизионни и радио предавания.
- **Кръгла маса "Етническите малцинства в пресата":** Кръглата маса беше организирана през април 2002 г. в зала "Мати" за представяне книгата на БХК "Етническите малцинства в печата", издадена в рамките на проект на Българска

медийна коалиция, подкрепен от Американската агенция за международно развитие.

- **Кръгла маса "Цензурата в БНТ и БНР"**: Кръглата маса беше организирана през април 2002 г. в зала "Мати" по повод изследването на БХК "Цензурата в БНТ и БНР", осъществено в началото на 2002 г. съвместно с Факултета по журналистика на СУ "Св. Климент Охридски".
- **Конференция "Достъп до правосъдие в наказателноправната система на България"**: Конференцията беше организирана на 16 и 17 април 2002 г. в хотел "Родина" съвместно с Министерство на правосъдието и Фондация "Отворено общество" - София. На мероприятиято беше представен специален доклад на БХК с резултатите на две уникални за страната изследвания.
- **Кръгла маса за обсъждане на проекто-доклада за изпълнение на правителствените програми за интеграция на малцинствата**: Кръглата маса беше организирана на 20 май 2002 в зала "Мати" от БХК от името на Програмата за наблюдение на присъединяването към ЕС, Будапеща. Кръглата маса събра ромски лидери, държавни служители и неправителствени организации, които бяха поканени да направят критична оценка на проекто текста на доклада, който беше написан съвместно от експерти от БХК и Фондация "Равен достъп".
- **Кръгли маси "Перспективи за развитие на институциите за деца със специални нужди"**: В рамките на специален проект на БХК бяха организирани два семинара през юни 2002 г. за държавни служители и директори на държавните институции за деца с умствени увреждания. Участниците обсъдиха перспективата в системата на грижи за деца с увреждания и изготвиха препоръки за промяна на съществуващото законодателство, които бяха предоставени на зам. министър на МТСП Христина Христова, която присъстваше на мероприятията.
- **Конференция по проект "Наблюдение на местата за лишаване от свобода"**: Конференцията беше организирана на 5 юли 2002 г. от Български адвокати за правата на човека и БХК, за да представи находките и препоръките на тригодишния проект, изпълняван от пет местни правозащитни организации. Мероприятието събра представители на парламента, Комисията по помилванията в Президентството, Министерството на правосъдието, Главна дирекция "Изпълнение на наказанията" и директори на затвори и трудово-поправителни общежития.

- **Конференция по проблемите на хората с увреждания в България:** На 10 октомври 2002 г. БХК и Амнести интернешънъл организираха конференция по повод положението на хората с умствени увреждания в България, където Амнести представи своя доклад "България: Далече от очите на обществото. Системна дискриминация на хора с умствени увреждания" и документален филм, заснет в социални заведения през април-юни 2002 г.
- **Семинар за юристи и НПО за правата на хората с увреждания и ЕКПЧ:** Семинарът се проведе на 28 и 29 ноември 2002 г. в София, съвместно организиран от БХК и Ментал дисабилити адвокати сентър. Семинарът беше обучителен за юристи и НПО върху защитата правата на хората с умствени увреждания по специално разработен за целта материал, разясняващ стандартите на Европейската конвенция за правата на човека.
- **Обучение за адвокати от югоизточна Европа:** Обучението за адвокати от югоизточна Европа за водене на дела пред ЕСПЧ беше организирано през декември 2002 в Ихтиман. Четиридневното обучение беше второто от поредицата, организирани с подкрепата на КОЛПИ - Будапеща за адвокати, работещи в сферата на правата на човека, от Албания, България, Македония, Югославия и Молдова.

Публикации

През 2002 година БХК продължи да издава периодичните издания сп. "Обектив" и сп. "Бежанците днес и утре". Освен тях бяха публикувани шест книги с находките по отделни проекти: "Домовете за деца от 1 до 12 клас", "Етническите малцинства в печата", "Домовете за деца със специални нужди", "Правата на човека в българските затвори", "Първите стъпки. Оценка на десегрегационните проекти в България" и "Помощните училища в България".

Стажанти

През 2002 година БХК отново приемаше стажанти в различните си програми. В Програмата за защита на бежанците, кандидат-бежанците и мигрантите четирима стажанти оказваха сътрудничество в изпълнението на цялостната дейност. В централния офис по време на краткосрочен стаж през годината работиха четирима стажанти от Софийски университет и от Университета на Юга, САЩ, като придружаваха изследователи на БХК при посещения в домове за пълнолетни лица и деца с умствени увреждания и в места за лишаване от свобода. От есента на 2002

година за една година в БХК работи стажант от Централноевропейския университет, Будапеща, като по време на работата в БХК Фатме Мюхтар ще работи по изследователски проект на тема "Законодателство и практика за човешките права на мюсюлманите в България".

Финансиране

През 2002 година БХК работи по проекти, осъществявани с подкрепата на чуждестранни донори. Най-големите сред тях са Върховният комисариат за бежанците към ООН, Европейската комисия, Институт "Отворено общество" - Будапеща, Институт за конституционна и законодателна политика, Програма МАТРА на Министерството на външните работи на Холандия. Делът на финансовото участие на всички донори, е отразен подробно във финансовия отчет за 2002 година. Нито едно от даренията по проектите не представлява повече от 1/3 от цялостния бюджет.

Извършвани дейности по проекти през 2002 г.

Институционална подкрепа на БХК, лобирание чрез участие в медиите, чрез публикуване на сп. "Обектив" и поддържане на Интернет страница

Проектът за институционална подкрепа на БХК и издаване на списание "Обектив" за периода 2002 - 2004 се финансира от Институт "Отворено общество" - Будапеща. Той оперира чрез пет постоянни служители, които обслужват всички проекти и инициативи на комитета, базирани в централния офис. По него работят председателят на БХК Красимир Кънев, Гергана Ерменкова - счетоводител, Мария Михалева и Мария Баджакова - технически сътрудници на половин щат и Десислава Симеонова - административен директор.

Проектът за институционална подкрепа координира и оказва подкрепа в цялостната дейност на БХК, която включва всички програми, проекти, изследвания, кампании и други краткосрочни и дългосрочни инициативи. Той осъществява ежедневния медиен мониторинг и при констатирани сериозни правозащитни нарушения извършва проверки на място. Тази практика се наложи след март 2002 г. след невярна информация, изнесена от БХК по повод прострелване на млад мъж от органите на реда. Работещите по проекта за институционална подкрепа организират публичните изяви на БХК, които не са планирани в рамките на конкретен проект. Те също така участват във фондабирането за нови проекти.

В рамките на проекта се издава и сп. "Обектив", което излиза вече девета година. През изтеклата 2002 списанието излизаше на български и английски език (като тримесечен

дайджест на българските броеве). Водещите теми през годината обхващаха проблемите на защитата на малцинствата и десегрегацията на ромското образование, положението в психиатричните болници и социалните заведения за умствено увредени лица, напливът на нацистка литература, възродителния процес, смъртни случаи при съмнителни обстоятелства, проблеми на системата за наказателно правосъдие, религиозните свободи.

Списание "Обектив" се прави от Юлиана Методиева - главен редактор и Росица Стойкова - редактор.

През годината БХК продължи да поддържа Интернет сайт на адрес www.bghelsinki.org, който се актуализира редовно със специалните доклади на комитета, правозащитни новини, информация за кампанията за социалните домове, последните броеве на "Обектив" и много други. В края на годината беше включен изцяло нов двуезичен подсайт по темата на свобода на изразяване. През февруари 2002 г. сайтът получи добра рецензия в специализираната притурка на в. "Капитал", Capital Net.

Интернет страницата на БХК се поддържа от Десислава Симеонова.

В медиен план, изтеклата година предостави добри възможности за разгласяване на дейностите на комитета. Като доказателство за своята експертиза, комитетът се радва на тесни връзки с журналистическите среди по въпросите на международно право, правото на убежище, полицейска бруталност, места за задържане, свобода на словото, защита от дискриминация, положение в психиатрични заведения и социални домове, права на сексуални малцинства. През годината работещи в БХК участваха в предавания по БНТ, бТВ, Нова телевизия, Европа, 7 дни, Евроком. През декември 2002 телевизия БиБиСи излъчи репортаж в новините по проблем, поставен за пръв път от БХК, в който участие взе Красимир Кънев. Репортажът беше заснет след разкритията в документален филм на Амнести интернешънъл за социалните домове, който беше заснет с активната помощ и участие на БХК. Освен тези участия работещите в комитета присъстваха със собствени статии редовно във в. "Дневник", в. "Капитал", а също и във в. "Сега", в. "Новинар" и сп. "Тема". Многобройни бяха участията по Българско национално радио, Дойче веле, Свободна Европа, радио "Нет", Дарик радио и др. Специално следва да се отбележи спечелената поощрителна награда в журналистическите награди "Паница" за статията на Антоанета Ненкова, "Санадиново - българският остров Лерос", която описва първите впечатления на изследователи на комитета в домовете за психично болни мъже и жени в с. Санадиново и с. Драгаш войвода.

Програма за правна защита

През 2002 г. Правната програма продължи работи по два проекта - за оказване на правна помощ и за обучение на адвокати от централна и източна Европа за водене на дела пред Европейския съд по правата на човека. Проектите оперираха с подкрепата на Уестминстърската фондация за демокрация и Института за конституционна и законодателна политика - Будапеща.

Застъпничество пред международните съдилища беше основният компонент в проекта, подкрепен от Уестминстърската фондация за демокрация. Работата по този проект включи завеждане на пет дела пред Европейския съд. Делата бяха подбрани в съответствие с установените от програмата основни проблеми, свързани с достъпа до безплатна правна помощ в България. Жалбите пред съда имат за цел да привлекат вниманието на правителството към необходимостта от реформа в сферата на безплатната правна помощ. Дейностите по проекта включиха четене и подбор на дела на лишени от свобода, като в хода на проекта екип от юристи проучи детайлно 24 дела, измежду които избра пет. Подбраните дела засягаха случаи на лица, осъдени на лишаване от свобода без участието на адвокат (в един от случаите на 14 г. 6 м. затвор), както и такива, които не са обжалвали присъдите си пред по-висша инстанция. Последното дело засяга лице, което не е получило безплатна правна помощ в сложен юридически казус. Пълният потенциал на проекта ще се развие след като съдът се произнесе по делата.

През 2002 година Програмата за правна помощ имаше едно успешно дело пред Европейския съд по правата на човека в Страсбург. На 20 юни Европейският съд се произнесе по делото Даруиш Ал-Нашиф с/у България, водено от адв. Йонко Грозев от Правната програма. През 1999 г. разрешителното на г-н Ал-Нашиф за престой в страната беше отнето и той беше изгонен от страната на основание, че застрашава националната сигурност. Вътрешното законодателство не предвижда възможност за обжалване на заповеди за експулсиране на това основание. Делото беше заведено по повод нарушения на няколко права на жалбоподателя и неговото семейство, като в решението си Съдът постанови, че са налице нарушения на правото на свобода и сигурност, правото на справедлив процес и на семеен живот.

Втората дейност, която Правната програма развиваше през годината, беше продължаващият от 2001 г. проект "Обучение на адвокати от Албания, България, Македония, Молдова и бивша Югославия за водене на дела пред Европейския съд по правата на човека". Целта на проекта е подобряване практическите познания и умения на адвокати, работещи за правозащитни организации от горните страни, за водене на дела пред Европейския съд и по този начин укрепване капацитета на НПО в тези области. През декември 2002 г. в Ихтиман се състоя вторият неколкодневен семинар по

проекта. В него взеха участие 20 адвокати от петте страни, избрани измежду общо 57 кандидати. Експертите на семинара бяха от БХК, ИНТЕРАЙТС, както и адвокат от ЕСПЧ, които изнесоха презентации върху юриспруденцията на съда, свързана със забрана за дискриминация, право на собственост, право на справедлив съдебен процес, право на лична неприкосновеност и семеен живот. Участниците решаваха хипотетични казуси и писаха жалби по тях.

Правната програма се ръководи от адв. Йонко Грозев и се изпълнява съвместно с адв. Бойко Боев.

Програма за наблюдение на затворените институции

През 2002 г. приключи тригодишният проект на БХК и четири други местни неправителствени организации, в рамките на който БХК осъществяваше работата си в затворените институции. Проектът "Наблюдение на местата за лишаване от свобода", подкрепен от програмата МАТРА на холандското външно министерство, приключи през август 2002. В края на годината БХК получи формално одобрение на едногодишен проект за дейности в системата на затворите и ВУИ и СПИ, а в началото на тази година беше одобрен и съвместен проект с Фондация "Отворено общество" - София, който е фокусиран върху местата за задържане в системата на полицията. В първата половина на 2003 г. се очаква да заработи и голям тригодишен проект, "Предотвратяване на изтезанията в затворените институции на Централна и Източна Европа", който БХК спечели като водеща организация пред Европейската комисия. Предложението беше инициатирано и изпълнено изцяло от БХК, като в него бяха привлечени като партньори осем европейски организации, които да осъществяват регионални дейности в затворените институции. Проектът беше един от общо 24 проекта от цял свят в тази категория избрани измежду 143 подадени.

През 2002 г. изследователите по програмата продължиха наблюдението на затвори и ТПО и социални заведения. В периода януари - юни 2002 г. се провеждаше засилена изследователска дейност за обогатяване и актуализиране на наличните данни за затворите и трудово-поправителните общежития, вкл. и с приноса на Главна дирекция "Изпълнение на наказанията." През юли 2002 съвместно с Български адвокати за правата на човека беше проведена заключителната конференция по проекта, където участваха представители на Министерството на правосъдието, директори на затвори и ТПО, които направиха оценка на подготвяната публикация за МЛС. В крайния си вид публикацията за българските затвори излезе през м. август 2002 и е достъпна и в Интернет сайта на комитета.

През годината продължи и работата в заведенията за пълнолетни лица с умствени увреждания, в която БХК се ангажира по-активно през 2001 г. За тези кратки срокове бяха постигнати значителни резултати. Вследствие на разкритията на БХК и на привлечените в резултат на това международни партньори като Амнести интернешънъл, правителството обяви намеренията си да закрие домовете в с. Санадиново (закрит през юни 2002) и с. Драгаш войвода (който трябваше да бъде закрит до края на 2002). Домът в с. Драгаш войвода беше само частично закрит като само половината от домащите бяха преместени и в момента неговата съдба остава неясна. БХК продължава да следи и изяснява положението с оставащите там 70 мъже.

В резултат на изследователската дейност, извършена по проекта, БХК получава искания за предоставяне на информацията за затворените институции. През януари 2002 година изследователи на комитета се срещнаха с представители на Комисаря по правата на човека на Съвета на Европа, а впоследствие предоставиха допълнителна информация за дома за мъже в с. Подгумер. В средата на същия месец съвместно с Амнести интернешънъл и Ментал дисабилити райтс интернешънъл ние проведохме мисия из страната в заведения за мъже и жени с умствени увреждания. През април 2002 Комитетът за предотвратяване на изтезанията (КПИ) към Съвета на Европа проведе консултации с БХК по повод положението в затворените институции. КПИ проведе консултации с БХК и при трите си предишни посещения в страната. През юни по инициатива на Дирекция на националната полицията, БХК беше ангажиран да извърши проверка за наличие на практики на изтезания и нечовешко и унижително отнасяне на задържани от страна на правоохранителните органи. Същият месец, представител на БХК беше поканен от Бюрото за демократични институции и права на човека да изнесе доклад върху гражданския контрол върху местата за лишаване от свобода на специалната сесия на ОССЕ на 8-9 юли 2002 във Виена. БХК беше единствената европейска НПО, поканена да изнесе доклад там.

Три пъти през 2002 г. БХК съорганизира международни публични изяви по повод на положението в психиатричните заведения и социалните домове. Проблемите, свързани със стационарната психиатрична помощ, бяха разисквани през януари 2002 заедно с държавни представители, представители на психиатричната професия и директори на държавните психиатрични болници и чужди експерти. През октомври 2002 БХК и Амнести интернешънъл организираха конференция по повод положението в психиатричните болници и домовете за деца и възрастни с умствени увреждания, която беше открита от генералния секретар на Амнести интернешънъл. И най-накрая през ноември 2002 заедно с Ментал дисабилити адвокати сентър БХК организира обучителен семинар за юристи и НПО по въпросите на правата на хората с умствени увреждания.

В програмата за затворените институции работят Станимир Петров, д-р Георги Банков, Елица Гергинова и Славка Кукова.

Програма за правна защита на бежанците и мигрантите

Програмата на БХК за правна защита на бежанците и мигрантите съществува от 1994 г. и се финансира от Върховния комисариат за бежанците на ООН и някои други по-малки донори.

Програмата предлага консултации и правна защита на бежанци, кандидати за убежище и насилствено преселени лица, подпомага и участва в развитието на съвременната бежанска и миграционна политика на България, съдейства за успешната интеграция на бежанците в България, както и за достойното им завръщане в родните страни.

През 2002 г. програмата за защита на бежанците и мигрантите предостави 4167 консултации на общо 2412 бенефициента. В същото време програмата предоставяше и правна защита, в това число административно и процесуално представителство посредством достъп до регистрация до Агенцията за бежанци при МС, интервюта и консултации, обжалване на административни откази, събиране на информация за страната по произход, правна защита пред Върховния административен съд при отказ за предоставяне на статут, представителство пред други държавни органи, правни консултации по други въпроси, касаещи бежанците.

За целта програмата оперира чрез 9 души постоянен персонал, 5 от които правоспособни адвокати, и чрез национална мрежа от асоциирани адвокати, специализирани в бежанско, имиграционно право и права на човека, които предоставят безплатна за бежанците правна помощ. През 2002 г. програмата е обжалвала, консултирала и представлявала общо 1023 съдебни дела пред Върховния административен съд. Общо представляваните дела са 145, спечелените дела са 45, а седем от тях могат да се считат за съдебен прецедент, основополагащ нова законова интерпретация на правна норма в полза правата на бежанците.

В резултат на водените от програмата дела пред Върховния административен съд и установените след приемането на Закона за бежанците през 1999 г. правни стандарти по приложението му, през текущата година се стигна до приемане на нов Закон за убежището и бежанците, в сила от 1 декември 2002 г. Адвокати на програмата взеха участие както в процеса на списване, така и в парламентарните процедури по приемането на новия закон. Със закона влязоха в сила редица нововъведения, най-важните от които са законово гарантираният достъп до адвокатска защита на всеки етап от производството, разширяване на съдебния контрол над всички актове на бежанската

администрация, съдебно обжалване на отказите в ускореното производство, нов хуманитарен статут на основание чл.3 от ЕКПЧ и института на временната закрила при масово нахлуване на бежанци.

Особена дейност на програмата е тази по мониторинг на местата за задържане на потенциални кандидати за закрила и убежище и основно на Дома за временно настаняване на пълнолетни лица в ж.к. "Дружба" и транзитната зона на аерогара София. Вследствие на дейността на програмата 148 случаи на задържани чужденци бяха консултирани, повечето от тях освободени от административно задържане чрез допускане до бежанска процедура или репатриране.

През 2002 г. бяха публикувани 6 броя от бюлетина "Бежанците днес и утре" посветени на правната помощ, задържането, събиране на семейството и разделените деца, правните възможности на бежанците с окончателен отказ, както и на доброволното репатриране.

В екипа на програма влизат Антоан Макиту, Антоанета Събева, адв. Валентина Боева, адв. Георги Тошев, Майсун Шабан, адв. Мариана Андреева, адв. Ива Папазова, адв. Илиана Савова, Милена Стойнева.

Проект "Децата в институциите"

През 2002 г. БХК работи по два проекта, насочени към положението на децата в държавните институции. Първият, фокусиран върху заведенията за деца със специални нужди, се изпълняваше в периода август 2001 - юли 2002 с подкрепата на Демократичната комисия на Посолството на САЩ.

Дейностите по него бяха насочени към децата в близо 60-те целогодишни, дневни и професионални заведения за деца с умствени и физически увреждания. Проектът включваше мониторинг на заведенията и събиране на пълна база данни за домовете, лобиране сред отговорните ведомства за стимулиране на законодателна промяна и привличане на обществено внимание към проблемите на домовете, организиране на два семинара за работещите в сферата на заведенията за деца със специални образователни нужди (на които присъстваше и зам. министъра на МТСП Христина Христова), както и издаване на книга с находките на проекта и богата информация за всяко едно от посетените училища. Правен експерт от БХК изготви сравнително изследване за правото на образование на децата със специални нужди.

В допълнение към изследователската работа по проекта БХК посредничи в предиагностицирането на децата в три дома, в резултат на което 11 деца бяха

предиагностицирани, като 1 от тях беше преместено в дом за деца със съхранен интелект, а другите 10 получиха възможност за обучение на територията на самия дом. В резултат от лобистките усилия по проекта през август 2002 правителството прие минимална годишна издръжка за децата в домовете - препоръка, поставяна от БХК многократно. Вследствие на работата по проекта бяха привлечени помощи за домовете, а частни донори и организации често се обръщат към БХК във връзка с набелязване на нуждаещи се от подпомагане детски заведения.

Проектът за деца със специални нужди се ръководеше от Антоанета Ненкова.

Паралелно с горния проект БХК осъществяваше и проект в помощните училища за деца с лека форма на умствена изостаналост, подкрепен от Програма МАТРА КАП на Посолството на Холандия. Проектът се изпълняваше в периода март 2002 - януари 2003.

Дейностите по проекта стартираха през март 2002 с посещения в помощните училища, в които се изпращат деца с диагноза "лека умствена изостаналост". Посещенията се осъществяваха от екип от изследователи, които инспектираха материалните условия, разговаряха с децата и персонала в училищата, проучваха водената документация, с особено внимание върху тази, свързана с процедурата за прием в помощно училище и за диагностициране на децата като умствено изостанали. Координаторът присъства на медико-педагогическа комисия за диагностициране. Активната изследователска дейност в училищата приключи през ноември, след което събраната информация беше обработена в подробна публикация за положението в помощните училища. На специално организираното публично представяне на изследването през януари 2003 присъстваха регионалните експерти на МОН, представители на отговорните държавни ведомства, работещи в сферата неправителствени организации.

В резултат на работата по проекта бяха установени редица сериозни проблеми, свързани с пропуски при диагностицирането на децата като умствено изостанали и погрешно насочване към помощни училища, непропорционално висок дял деца от ромски произход в училищата, липсата на помагала за провеждане на адекватен учебен процес.

Славка Кукова, Елица Гергинова, Михаела Преславска и Деница Грозева осъществяваха изследването по проекта.

Две книги бяха издадени с находките по двата проекта. През юни 2002 бяха публикувани докладите от домовете за деца със специални нужди, а през декември 2002 - тези от помощните училища.

Проект "Достъп до правосъдие"

Проектът "Достъп до правосъдие", стартиран през 2000 година, навлезе в своята трета и последна година на изпълнение. Осъществяван заедно с Полска хелзинкската фондация за права на човека, Правна инициатива за публично право (САЩ) и ИНТЕРАЙТС (Великобритания) и подкрепен от Европейската комисия, през годината проектът изпълняваше редица дейности, свързани със справедливия съдебен процес.

През 2002 г. проектът проведе две уникални за страната изследвания - на приключили наказателни дела и сред лишени от свобода обвиняеми и подсъдими. Основавайки се на правен и социологически подход и на методика, разработена от БХК с участието на изтъкнати експерти - социолози и юристи, целта на изследванията беше да изследва достъпа и качеството на адвокатската защита, както служебна, така и договорна.

На 16 и 17 април 2002 г. беше организиран Национален форум по проблемите на достъпа до правосъдие, организиран в тясно сътрудничество с Министерството на правосъдието. Представената на форума официална позиция на Министерството призна съществуването на проблеми във връзка с осигуряването на защита по дела и пое ангажимент да осигури равни възможности за достъп до правосъдие чрез изготвяне на законодателни промени за усъвършенстване на безплатната правна помощ по наказателни и граждански дела, както и чрез създаване на система от Национални бюра за правна помощ. Партньорите по проекта осигуриха експертно участие на високо равнище, специалисти по наказателни и граждански дела от Европейската комисия представиха стандартите за защита правата на обвиняемите и заподозрените по наказателни дела и развитието на законодателството в областта на гражданското право.

На 5-8 декември 2002 г. резултатите от проекта бяха представени на международна среща в Будапеща по проблемите на достъпа до правосъдие, в която взеха участие всички партньори по проекта, както и десетки неправителствени организации от цял свят.

Адв. Георги Митрев координира проекта.

Проект "Достъп до демокрация в Централна и Източна Европа"

През 2002 г. БХК осъществи втората част от проекта "Достъп до демокрация в Централна и Източна Европа". След като през 2001 г. беше проведено изследване за установяване на броя на съдебните производства срещу журналисти за обида и клевета, през 2002 г. беше събрана допълнителна информация за 13 от всички 96 делата срещу

журналисти. През цялата година избраните 13 дела бяха наблюдавани като от журналистите и техните адвокати беше периодично събирани данни за хода на съдебните производства. През май и юни 2002 г. БХК организира наблюдение на съдебни заседания на три от делата. Наблюдението беше осъществено от американски юрист и завърши с изготвянето на доклад, разпространен по света чрез Артикъл 19, международна организация срещу цензурата.

През годината бяха проведени пет юридически консултации на журналисти, срещу които се водят дела за обида и клевета. През месец юни юристите на БХК съвместно колегите си от Артикъл 19 изготвиха становище с коментар на международните стандарти за свобода на изразяване в подкрепа на журналистката Катя Касабова, която получи присъда от Бургаския районен съд. Юрист от Правната програма на БХК участваше като лектор по свобода на изразяване и стандартите за обида и клевета на организирани от Българска медийна коалиция семинари за журналисти и представители на неправителствени организации в Русе, Видин, Благоевград, Кърджали, Смолян, Пловдив и Стара Загора. През ноември и декември 2002 г. във връзка с приключването на проекта всички събрани материали по него бяха изложени на специално изградена Интернет страница, посветена на свободата на изразяване. Страницата е предназначена за журналисти, юристи, студенти и изследователи на проблемите на съдебните дела срещу журналисти за обида и клевета. На нея може да бъде намерена информация за международните стандарти, за изследването, проведено от БХК през 2001 г., за делата, които бяха наблюдавани през 2002 г., за съдебната практика за обида и клевета, както и преведени статии по темата.

Работата по проекта се координира от адв. Бойко Боев.

Проект "Водене на стратегически съдебни дела срещу расова дискриминация", Съвместен проект на БХК и ЕЦПР

От ноември 2002 г. започна съвместният проект на БХК и Европейски център за правата на ромите (ЕЦПР) за водене на стратегически съдебни дела срещу расова дискриминация, засягаща роми, при упражняването на социални и икономически права (право на труд, на образование, на здравеопазване, както и на достъп до стоки и услуги, в това число комунални услуги). Проектът се осъществява от адвокат-консултант на ЕЦПР, като делата се водят преимуществено от името на двете организации. Делата целят да провокират произнасяне на съдилищата на основание действащото анти-дискриминационно законодателство, като се стимулира пряко прилагане на конституционни и обвързващи международни стандарти. Стратегическата цел на проекта е да допринесе за положителна социална промяна, като въздейства върху системни дискриминационни практики.

През първите месеци на работа, в рамките на проекта беше подадена жалба по реда на Закона за ВАС срещу незаконната разпоредба на чл. 36, ал. 2 от Правилника за прилагане на Закона за народната просвета, предвиждаща предимство при записване в училище на децата, живеещи в района на училището. Незаконосъобразната разпоредба на чл. 36, ал. 2 ограничава абсолютното по Закона за народната просвета право на всеки на избор на училище. В практиката тя се е използвала от някои училищни ръководства като основание за дискриминационно отказване на достъп до записване на ромски деца. Заведената жалба бе успешна и без да се стигне до образуване на производство пред Върховния административен съд, като министърът на образованието и науката, издал правилника, се съгласи, че разпоредбата е незаконосъобразна, и в споразумение с БХК се ангажира да я отмени до края на март 2003 г.

Беше установено, че Домът на учения в София, собствен на БАН хотел, дискриминационно отказва достъп на роми като клиенти на хотела. Вследствие на проведено проучване бяха осигурени доказателства, за да се заведе иск срещу хотела от името на гражданин от ромски произход, претърпял отказ да ползва услугите на хотела. Делото търси съдът да постанови незаконността на дискриминационната практика, да забрани на хотела в бъдеще да я осъществява спрямо ищеца, и да присъди обезщетение за понесените от ищеца неимуществени вреди в резултат на засягане на достойнството му и нарушаване на правото му на достъп до обществени услуги.

Беше проведено и проучване на регулацията и практиката по предоставяне на средства от общинския бюджет за техническа издръжка на училищата в една община с цел установяване на дискриминационни тенденции и оспорването им пред съд.

Проектът се координира от адв. Маргарита Илиева.

Изследване "Етническите малцинства в печата"

Проектът за изследване на етническите публикации в българската преса се изпълняваше в периода октомври 2001 - април 2002 г. с подкрепата на Демократична мрежа към Института за устойчиви общности. Проектът се изпълняваше в рамките на по-голям проект на Българската медийна коалиция.

Работата по проекта включи проучване, проведено от Агенция "Маркет тест" в периода септември 2001 - януари 2002 на съдържанието на етническите публикации в 7 национални и 7 регионални всекидневника. В неговия обхват влязоха следните издания: "Труд", "24 часа", "Сега", "Монитор", "Дума", "Демокрация" и "Новинар" от националните всекидневници; а от регионалните всекидневници - "Народно дело"

(Варна), "Марица" (Пловдив), "Утро" (Русе), "Видин", "Струма" (Благоевград), "Нов живот" (Кърджали) и "Шуменска заря". Основната цел на изследването "Образът на малцинствата в централната и в местната преса" беше да даде една представа как българският печат отразява живота на малцинствените групи у нас. По-конкретно, целта беше да се отговори на въпросите какво от всекидневието на малцинствените групи в България се отразява от всекидневниците и освен това, как става това. Като се има предвид известният факт, че малцинствата и мнозинството слабо общуват у нас, то основният канал, по който средностатистическият читател от "мнозинството" научава нещо за живота на съгражданите си от малцинствените групи, е медията и там вестниците заемат важно място. Заключениета на изследването бяха публикувани през април 2002 година в книгата "Етническите малцинства в печата".

Проектът беше осъществен от Юлиана Методиева - координатор, съвместно с Емил Коен и Тодор Марков (Агенция "Маркет тест").

Изследване "Цензурата в Българска национална телевизия и българско национално радио"

Изследването върху цензурата в БНТ и БНР беше проведено от БХК съвместно с Факултета по журналистика на Софийски университет през първите месеци на 2002 година.

Напрежението в журналистическите среди в БНР и БНТ, последвало след промените в ръководството на двете национални електронни медии и създаването на СЕМ, подтикнаха БХК заедно с Факултета по журналистика на СУ "Св. Климент Охридски" да започна изследване за цензурата в тях. Резултатите от това изследване очертаха една твърде показателна за независимостта на журналистиката картина. Без да говорят буквално за цензура, журналистите съобщават за различни форми на вътрешномедиен натиск. През 2002 г. журналистите говорят за "налагане", "натрапване", "препоръчване на събитие". От прозрачен натиск в услуга на политически интерес се е преминало към невидим, труден за идентифициране натиск. Споменават се "икономически, рекламни и други сговори, внедрени в медията". През 2002 г. много често мотивите за влияния се осъзнават като икономически. Като влияещи на независимостта на журналистиката на двете медии, БНР и БНТ, най-често се сочат политическите лобита и пресцентровете на властта. Табуизираните територии, характерни в предходната 2001 година, са заменени от конюнктурни забрани. Журналистите и в двете медии сами започват стесняването на "хоризонта на гласовете", усещайки към какво е чувствителна властта в момента. Ефектът се постига чрез забраната на интерпретации. Журналистите в изследването масово сочат като типична намеса "предварителното определяне на акцентите". Управленският стил и за БНТ и за БНР все така не поощрява свободата и

професионализма. Това се определя като "контрол над изявата", "цензура на лицата". Изследването показва, че мутиралата цензура довежда до обезличаване на журналистите и в двете медии. Те нямат доверие в медиата, в която работят, в нейната възможност и сила да ги защити. Нямат доверие дори да поставят проблемите и да ги нарекат със собствените им имена.

Върху данните от изследването, което беше изработено със съдействието на журналисти от двете медии и под методическото ръководство на доц. Снежана Попова от Факултета по журналистика, се състоя кръгла маса в зала "Мати".

Изследването беше осъществено от екип в състав: Юлиана Методиева, БХК, и доц. Снежана Попова от Факултета по журналистика и масови комуникации и изработено със сътрудничество на работещи в двете изследвани медии журналисти. начало Изследване "Оценка на десегрегационните проекти в България"

Изследователският проект за оценка на десегрегационните проекти в шест града в България се изпълняваше в периода август - декември 2002 г. от трима изследователи, двама от които от БХК и един от Фондация "Равен достъп".

Фокусът на изследването беше върху шест десегрегационни проекти в България, които местни организации осъществяваха с подкрепата на Институт "Отворено общество", в градовете Видин, Плевен, Монтана, Сливен, Хасково и Стара Загора. По време на посещенията си в шестте града екипът на БХК бе ангажиран в събиране на всякакви свързани с проектите документи (оценки, описания на проектите, доклади пред донори, текущи доклади на членове на екипа, доклади на регионалните ИО на МОН, научни публикации, информационни брошури, публикации в медиите и др.); интервюта с ръководителите на проектите и с членовете на екипите на проектите; интервюта с представители на ИО на МОН и на общинските служби за управление на образованието; интервюта с родители на ромски деца, които са записани в програмата и такива, които не са; интервюта с родители на ромски деца, които не са записани в програмата; интервюта с директори и учители от приемните училища; интервюта с директори и учители от ромските училища; интервюта с български родители на деца от приемните училища; интервюта с неправителствени организации, работещи в сферата на ромското образование; интервюта с ромски активисти и роми, заемащи служби в държавната и общинска администрация; интервюта с правителствени експерти. В допълнение, екипът на БХК проучи законодателството, отнасящите се към темата официални документи, както и достъпните му статистически, научни и всякакви други публикации. Събирането на възможно по-пълна и сравнима информация за отделните проекти стана върху основата на предварително изработен въпросник. Екипът на БХК

предостави частта на изследването, свързано с отделните проекти, за предварителен коментар на екипите на проектите и на други заинтересовани лица и институции.

Проектът на текста на изследването беше представен на конференция, организирана от Министерството на образованието, на 11-12 ноември 2002 г., където участниците можеха да отправят коментари и критики към доклада. В началото на декември 2002 г. БХК публикува изследването на български, а предстои то да излезе и на английски език като издание на Институт Отворено общество.

Красимир Кънев и Юлиана Методиева от БХК и Калинка Николаева от Фондация "Равен достъп" формираха екипа, осъществил изследването.

Изследване "Човешките права на мюсюлманите в България по закон и на практика"

Изследователският проект на тема "Човешките права на мюсюлманите в България по закон и на практика" стартира през есента на 2002 година. Той обединява и разглежда положението на 3 мюсюлмански етнически групи в България: турци, български говорещи мюсюлмани и роми, като се стреми да отчита най-важните за дадената етническа общност проблеми. Изследването се осъществява по стажантската програма на Централноевропейския университет - Будапеща.

По проекта се прави изследване, което се състои от 4 раздела, обхващащи периода от Освобождението през 1878 година до сега. Тезата е: непоследователността в политиката на българските власти по отношение на мюсюлманското население в страната, отразена в закона и на практика. Първият раздел на доклада засяга времето от 1878 година до 1944 година и проследява развитието на законовата база, формираща правата и задълженията на българските мюсюлмани по отношение на религия, език, медии, и т.н., и най-вече какво е (било) практическото приложение на съществуващите закони. Вторият и третият раздел правят преглед, според същите критерии, съответно на комунистическия период (1944-1989) и на първите години от демокрацията. Четвъртият и най-важен раздел е посветен на правата на мюсюлманската общност сега (през последните години), такива каквито са по закон и на практика, и дали и как съществуващата реалност нарушава международните правни норми.

Фатме Мюхтар, стажант на БХК, работи върху изследването.

Обучение за НПО и адвокати по правата на хората с умствени увреждания и Европейската конвенция за правата на човека

Обучението за НПО и адвокати беше организирано от БХК съвместно с Ментал дисабилити адвокати център, Будапеща, на 28 и 29 ноември 2002 година в София. Обучението се проведе по повод липсата на достатъчно познания и интерес сред практикуващи юристи по отношение защита правата на лица с умствени увреждания, намиращи се в държавните психиатрични заведения в България.

Обучителният семинар беше проведен в рамките на два дни, като на него присъстваха 40 участници от средите на неправителствените организации, вкл. и на потребители, както и адвокати, съдии, психиатри. Местни и чужди лектори проведоха обучение върху защитата правата на пациентите в институции с висока смъртност, разследване на причини за смъртта, съдебен преглед на настаняването, поставяне под настойничество и попечителство в светлината на Европейската конвенция за правата на човека. За целта беше изработен специално учебно помагало за участниците. Помагалото е качено на сайта на БХК за по-широка достъпност.

Обучителният семинар беше първата съвместна дейност между БХК и Ментал дисабилити адвокати център в сферата на защита правата на лицата с умствени увреждания. През февруари 2003 г. МДАС стартира регионално изследване на прилагането на електрошокова терапия без упойка, в което БХК е регионален партньор за страната. Изследването се осъществява от Славка Кукова.